

ئشامس قۇمار ۇلى

قىيا جول

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

۶ شامس قۇمار ۇلى

قيا جول

(اڭگىمەلەر، مەزىن، پوۋەستەر)

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

山之路/夏木斯·胡玛尔 著. —乌鲁木齐:新疆人民出版社,
2005.10 (2009.10 重印)

ISBN 978—7—228—09646—6

I. 山... I. 夏... II. ①中篇小说—作品集—中国—当代—
哈萨克语(中国少数民族语言) ②短篇小说—作品集—中国—当代
哈萨克语(中国少数民族语言) IV. I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2009)第 128041 号

责任编辑:哈布丁

编 辑:古丽娜孜

责任校对:马吾提

封面设计:夏提克

山之路 (哈萨克文)

夏木斯·胡玛尔 著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001)

新疆新华书店发行

新疆八百印务有限公司印刷

850×1168 毫米 32 开本 10.875 印张

2005 年 10 月第 1 版 2009 年 10 月第 2 次印刷

印数:2001——4000

ISBN 978 — 7 — 228 — 09646 — 6 定价:18.00 元

جاۋاپتى رەداكتور: قابدەن قادىر ۇلى
رەداك-تە-ور: گۈلناز ماران قىزى
جاۋاپتى كوررەكتور: مەۋلىت مەشارىپ ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شانتىق اغسا

قىيا جول

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(مۇرىمى قىياسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 - (اۋلا)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنى تاراتىلدى

شىنجاڭ باباي باسپا بىستىرى شەكتى

سەرىكتىگىندە باسلىدى

فورمات 1/32، 850×1168، 10.875 باسپا تاباق

2005 - جىل، قازان، 1 - باسپاسى

2009 - جىل، قازان، 2 - باسلىۋى

تىراجى: 4000 — 2001

ISBN 978-7-228-09646-6

باعاسى: 18.00 يۋان

مازمۇنى

اخڭىمەلەر

1	 قيا جول
17	 ۋىزىدىڭ ئۆزلىكى جۇرتى
34	 كۆسەۋايىقتىڭ خىكايىسى
49	 ۋىستەل ۋىستىندەگى تەڭىز
56	 بەلدەن اسىپ
76	 كوز جاسىنداعى باقىت
109	 قارا قوستىڭ جۇرتى
122	 ۋىزىلى ۋىزى
132	 تۈپەتاسى تىن بار
143	 تۈپەردىڭ ۋىزى

پۈۋەستەر

153	 ارشالى تاۋداعى ۋىزى
225	 تىرلىك تىنسى

قيا جول

كەشە كۈن باتا تالىمىپ كەلە يىتار قاسىن قالقايتۇغا دارمەد.
دەرى ارەڭ كەلگەن ءبىر ءۇيلى شاعىن كوش، بۇگىن تاڭ
بوزىنان ەرتە قوزعالىپ، كوسىلىپ جاتقان سارى جازىقتان تاۋغا
قاراي تارتىپ كەلەدى. كۈن سىعان سايىن توپىراعىن كۈن
الاۋى قۇيرىغان اق شاڭداق جول دا ۇزارا ءتۈستى. كۈن توبەگە
كوتەرىلگەندە مال دا، ادام دا ساعىنا اڭساپ كەلە جاتقان تاۋدىڭ
ءمولدىر وزەنشەسىنە ءلىنىدى. ايعىر ۇيرىنە جەتىڭىرەمەيتىن
توپ جىلقى ەڭ الدىمەن دۇركىرەپ وزەنگە ءتۈستى. مانادان
شجىعان سىتقىقتىڭ الاۋى ارقالارىن قۇرىپ بىرشىپ كەلە جات-
قان ونشاقتى سىير دا وزەنگە قاراي وڭكىلدەي جونەلدى. تورى
شولاعىن تەبىنىپ جىبەرىپ بەرىكبىي دا سولاي ۇمتىلدى. كىر
ءسىڭىپ، قوڭىرلاپ كەتكەن اق شىتىن قامشىسىمەن قوسىپ
ولڭ قولىنا ۇستاپ الپتى. ەكى ەتەگى قاراعانىڭ قاناتىنداي
دالپىلداپ توقتاۋسىز تەبىنىپ، الدىنا قاراي ۇمتىلىپ كەلەدى.
سىتىق كەنەزەلەرىن كەپتىرىپ، دىڭكەلەرى قۇرىپ ارەڭ كەلە
جاتقان بالا - شاعاسىنا قاراعان دا جوق. اق كوبيك شاشىپ،
كۈركىرەپ جاتقان شاعىن وزەنشەگە سىير مەن جىلقىدان سولڭ
تورشولاق تا، بەرىكبىي دا تەڭ باس قويدى. بەكەڭنىڭ كەڭسىد-
رىگىن تاۋدىڭ تۇپ - تۇنىق سالقىن اۋاسى قارماپ، تۇنىق سۋى
سارايىن اشىپ جىبەردى. سۋدى قوس قولىمەن شەڭبەكتەپ -
شەڭبەكتەپ الپ بەتىن جۇدى. ءدال قازىر بەكەڭ كوشتىڭ،
قاتىن - بالانىڭ نە بولىپ جاتقاندىن ەسىنە الار ەمەس. ءالى دە

مەيىرى قانباغانداي كۈرەكتەي ەكى الاقانن ناۋالاپ جىبەرپ
ارت - ارتىنان ەكى - ءۇش قايتارا سۆ جۇتتى. سۆ شىپەگەلى
ەكى كۈنگە تاياعان سىرلار سۆدان باسن الار ەمەس. كوش
تە سۆ بوينا ايالدادى. بالا - شاعالارى تۇنق سۆ جۇتپ
قاغىسپ كەلە جاتقان تىنىستارى اشلىپ، سەرگىپ، جادىراپ
قالدى.

از دامىلداغان سوڭ كوش وزەنشەنى وىلەدى. بەرىكبەي
قايتا - قايتا وزەنشەگە جىپىلىقتاپ قاراعىشتاي بەردى. «وي
ءتاۋبا، سۆ بىيل بىلىتىرىدىن دا ازايىپ كەتپتى - اۋ!» دەدى
وزىنە - ءوزى كۈبىرلەپ. ءبىر كەزدەردە ەل جايىلاۋعا
شىققاندا - تۈسكەندە، اق وركەشتەنگەن وسى شاعىن وزەن ات
توقىمىن سوعىپ، ارەڭ وتكەل بەرەتىن. بىرەۋدىڭ لايى، بىرە -
ۇنىڭ قوزىسى سۆعا اعىپ، قالىڭ ەل ۇلار - شۆ بولۇشى ەدى.
ەندى مىنە سۆ وزەن ارناسىنىڭ ورتاسىندا عانا جىلتىراپ اعىپ
جاتىر. بەرىكبەيدىڭ ويىنا كەنەت: «وزەندەر سارقىلىپ قالماسا
يگى ەدى» دەگەن وي كەلدى. بەكەڭ ءوز ويىنان ءوزى قورقىپ
كەتتى. جالپاق الاقانمەن كەۋدەسىن باسىپ «اللا ساقتاسىن»
دەدى كۈبىرلەپ. بەرىكبەي قىم - قۇت ويلارمەن جۇرگەندە
كوش كوكتەكشەگە شىعاتىن قيا جولدىڭ اۋزىنا كەلىپ قويدى.
كوكتەكشە باسى جاتتىق، ەكى قورا مالعا جايلاۋ، ال ايلاق جاعى
جايلاۋ كىسى دە تۈسە المايتىن بىيك قۇزار تۇيىق، تەك قاناتتاس
قوبىنى وىلەپ قىيالاپ بارىپ تۇيىقتىڭ ۇستىنەن شىعاتىن جال -
عىز ايلاق قيا جولى عانا بار. بۇل بەرىكبەيدىڭ شىر ەتىپ كوزىن
اشقاننان بەرگى اتا جايلاۋى بولاتىن. گۇڭشىلاشقاننان كەيىن
دە كەيىر جىلدارى دۇيدىڭ ءبىر قورا مالىمەن كوكتەكشەنىڭ
ءدامى تارتىپ جايلاعان كەزدەرى دە بولدى. مال جەكەگە ءبولد -
نىپ، ءجايلىم ءبولسى بولعاندا بەكەڭنىڭ تالەيى وڭىنان
كەلىپ، قولنا كوكتەكشەنىڭ بەلەتى شىعا كەلگەندە قۇانعانىنان

ايقايلاپ ۇشىپ تۇرىپ ەدى. مەنە، سول كۆكتەكشە بەكەڭدى
ەلدىڭ ەڭ الدىمەن، اۋەلى اۋىلدىڭ بىيلى بىلگەن جايلاۋعا
كوشۇ ۋاقتىنان بۇرىن كوشىرىپ كەلەدى.

— ويىي، اتا، تۈپە قۇلادى! تۈپە قۇلادى! — كەلىنىنىڭ
اشتى داۋىسى بەرىكبىلدىڭ جۈرەگىن زىرق ەتكىزدى. ساسقالاق.
تاپ تار جولدا اتىنان ازەر ءتۈستى.

— ويىي، كەتتى، ۇشاتىن بولدى! — كەلىنىنىڭ ۇرەيلى
داۋىسى ءتپتى قاتتى شىقتى. بەرىكبىل جۈكتى تۈپەلەردىڭ
ەڭس جاعىمەن اتىن تاستاي سالىپ ەڭكەڭدەي جۇگىردى.

— قۇداي - اۋ، الگى ەركەكتەر قايداسىڭدار؟ —
بەرىكبىلدىڭ ايلەنىڭ جىلاۋ ارالاس شىققان داۋىسى تاۋ قاپتالىن
كۇڭىرەتتىپ جىبەردى.

— اتا، اتا تۈپە ءولدى!

بەرىكبىل قىيا جولدىڭ استىڭعى جاعىنداى سىرعىما كوك
شوپتە باسى جوعارى كەيكىپ جۇگىمەن تىرپاڭداپ جاتقان قارا
قۇنانشانى كورگەندە جۈرەگى تاس تۈبەسىنە شىقتى. قارا قۇنانشا
قىلدىڭ ۇستىندە ەدى. ەندى ءبىر سىرعىسا بولدى استىڭعى
جاعىنداى ارقان بويى كەرەگە جارتاستان ءبىراق ۇشادى. بەكەڭ
جىعىلا - سۇرىنە جۇگىرىپ جەتتى. كەمپىرىنىڭ قولعاپىس
تىگىزەرگە دارمەنى جوق. ەكى قولىن ەربەڭدەتىپ جىلاپ تۇر.
مۇرنى تەسىلمەگەن قۇنانشانىڭ نوقتاسىنداى ءجىپ شىلبىر
ەداۋىر بەرىك ەكەن، كەلىنى جول جىيەگىندەگى بالاپان قاراعايعا
ەكى وراپ جىبەرىپتى. قۇنانشا باقىرىپ بۇلىقنىعان سايىن، بالا.
پان قاراعاي تۈبىمەن سولقىلداپ، ءتۈبىنىڭ سۇ ورعان قارا
توپىراعى قوپسىپ قوزعالا ءتۈستى.

— جىبەرمە بالا، جىبەرمە، — دەپ بەرىكبىل جامباستاي
سىرعىپ قۇنانشانىڭ قاسىنا باردى. تارتۋ ارقاندى قىيىپ جۈكتى
ءتۈسىرىپ جىبەرمەكشى بولپ، قونىشنا قولىن سالىپ ەدى،

قىرسىق بولغاندا پىشامى جوق بولپ شىقتى.
— پىشاق! پىشاق! — دەپ ايقايلادى ول كەمپىرىنە قولىن سىلتەپ.

كەمپىرى قۇنانشانى باۋىزداعالى جاتىر دەپ ويلايدى.
— وي، قۇداي اتىسن سەنى، پىشامى نە؟ ونى باۋىزداعانشا
بىر جەرىنەن ارقان بايلاپ، انا جۋان قاراعايدىڭ بىرىنەن بايلا-
ساڭشى، ۇلدار كەلگەندە شىعارىپ الار! — دەپ ايقايلادى كەم-
پىرى. كەمپىرىنىڭ داۋىسى قارىلىپ، قىرىلداپ قالدى.
بەرىكبەي كەشىگىپ قالدى، اقىلى ەندى ءتۈستى.
— ارقان! ارقان اكەل! — دەپ ايقايلادى.

— ويىباي، اتا، قاشىڭىز، قاراعاي جۇلىناتىن بولدى،
قاشىڭىز! — كەلىنىنىڭ شىرىلداغان داۋىسىنا جالت قاراعان
بەرىكبەيدىڭ جۈرەگى تاس تۈبەسىنە شىقتى. قاباقتاعى قۇنانشا-
نىڭ باس ءجىبى بايلانغان بالاپان قاراعاي تۈبەسىنە قوپارىلىپ،
قارا توپىراق جاردان ەڭسەكە قاراي قۇلاپ كەلەدى ەكەن. ەندى
قۇنانشانى دا، جۇكتى دە الپ قالۋعا مۇمكىنشىلىك جوعىن
بەرىكبەي ءبىلدى.

— بالام، ءجىپتى قويا بەر، — دەپ كەلىنىنە ايقايلاپ
ارتىنا قاراي ەڭبەكتەي قاشتى. سونىڭ اراسىنشا بالاپان قاراعاي
وت ورنىنداي قاباقتى جۇلىپ اكەتتى. قارا قۇنانشا دا، قاراعاي
دا قابىرعا جولدىڭ استىڭعى جاعىنداعى جارتاستان ۇشتى دا
كەتتى. بەرىكبەي سىلەيىپ تۇردى دا قالدى. سالدەن سولڭ
قابىرعا جولدىڭ ۇستىڭى جاعىنداعى ۇنەمى جۇكتى كولىكتىڭ
تەڭىن قاعىپ قالاتىن بۇاز بيەنىڭ ءبۇيرى سياقتى تومپاق جار-
تاسقا ءتىسىن - تىسىنە باسىپ كەكتەنە قارادى.

— بولارى بولدى، — دەدى كەمپىرى، — جولى قىيامەت-
تىڭ قىل كوپىرى سياقتى وسى بىرەۋ الاقانداي تەكشەگە قايدان
بايلانىپ قالدىڭ، تۈيەڭ ەمەس، ەندى ءوزىڭ قۇلاپ ولەسىڭ

عوي.

— وتتاماي كوشتى جۇرگىز، مەن بارغانشا ۋي تىگىپ
قونا بەرىڭدەر، — دەپ بەكەڭ جارتاستىڭ استىڭعى جاعىنا
تۇستىن ۋىر اياق سىرعىما جولمەن قوناننانىڭ جەتىگىن
كورگەلى جانتىراڭداي جونەلدى. تەر سورعالاعان باسىن اق
شىتمەن ۋالسىن — ۋالى ۋسۇرتىپ قويادى. بەكەڭ اياق جاعد-
نان اينالىپ كەلگەندە قارا قوناننانىڭ جانى باياعدا شىعپ،
قارنى اقتارىلىپ جاتىر ەدى. كوش جىلجىپ، بەكەڭنىڭ بۇيد-
رىعى بويىنشا بايرىقى قونىسقا قاراي اسىپ كەتتى.
جەمىتىڭنىڭ ۇستىندەگى قان — قان جۇكتى زورعا شەشىپ،
جانتىقتاۋ جەرگە قويىپ، ۋسال دەمەن العان بەرىكباي انادىتىن
كوك ۋشوپتىڭ اراسىنان، ادامنىڭ توبەسى ۋتارىزدى تومپىيىپ
كورىنگەن قازاننىڭ ۋتۇيىن كوردى. بەرىكباي ۇرەيلى ۋىر
نارسە كوزىنە كورىنگەندەي قازاننىڭ تۇيىنەن كوز الماعان بەتى
ورىنان باياۋ تۇرەگەلدى، جىندانعان ادامشا ەرىندەرى جىبىرلاپ
از تۇردى. ۋىر باسىپ، ەكى باسىپ قازاننىڭ ۋتۇيى جاتقان
جەرگە كەلدى. قولمەن كوتەرمەك بولپ ەدى، كوتەرە الما-
دى. انادىدا جاتقان قاراعايدىڭ قۇ بۇتاعىن اكەلىپ، كەتىك
جەرىنەن سالىپ اۋداردى. ەرنەۋىنەن تۇك قالماي اينالا سىنعان
كونە شويىن قازاننىڭ ۋتۇيى ۋالى ۋتۇىن ەكەن. جارعىن شەگە-
لەگەن مىس شەگەلەرى مەن مىس جاماۋلارى اپ — انىق كورد-
نىپ تۇر. ۋسال جاسىل تارتىپ، تات باسىپ ۋشىرىپتى.
«ۋىزدىڭ ۋيىدىڭ قازانى» دەپ كۇبىرلەدى بەرىكباي. سول
شاق ەرنى جىبىرلاپ، كوز شاناعىنا از جاسىر كىلدى، قازان
سىنقى ونىڭ ويىنا بالالىق شاعىن ەرىكسىز اكەلگەن ەدى.
ول بەكەڭنىڭ ون جاستان ەندى عانا اسقان شامى بولاتىن.
ۋىر ۋيدەگى جالعىز ۇل بولعان سولڭ، ازداپ شولجاڭداغان
ەركەلىگى دە بار ەدى. جايلاۋعا بلىنگەن سولڭ، قوقىراقتاپ قارا

قۇنانمەن بىلگەرى - كەيىن شاپقىلاپ ءجۇرۇپ، ءبىر كەزدە كۈشتىڭ ارتىندا قالىپ قويغان. وسى قيا جولعا كەلگەندە كۈش الدىنان شەشەسىنىڭ باجىلداغان داۋىسىن ەستىپ شوشىپ كەتتى. سول - اق ەكەن سالدېر - گۈلدېر ەتكەن بىدس - اياقتىڭ سىلدىرىمەن تەڭ گۇرس ەتە تۇسكەن قورقىنىشتى داۋىس تاۋ قاپتالىن سولق ەتكىزگەندەي بولدى.

— قۇداي - اۋ، ءولدىڭ عوي، ءولدىڭ عوي! — دەگەن شەشەسىنىڭ زار قاقساپ جىلعاغان ايانىشتى داۋىسى قاراعايلى تاۋ قابىرعاسىن كۇڭىرەنتىپ جىبەردى. قورقىپ كەتسە كەرەك، بەرىكبىي العاشىندا سىلەيىپ تۇرىپ قالدى. شەشەسىنىڭ داۋىسى زارلاپ ءبىر جاققا كەتىپ بارا جاتقان سياقتى ءبىلىندى. قۇناننان قارعىپ ءتۇسىپ، شەشەسىنىڭ داۋىسى شىققان جاققا قاراي جۇكتى تۇيەلەردىڭ جانىمەن جان ۇشرا جۇگىردى. باعا- نادان كۆرمەپتى، شەشەسى شىلاۋشى جەلبىرەپ، تۇيىق جارتاس- تىڭ باتىس باسىنداى جارتاستىڭ استىڭعى جاعىنا تۇسەتىن ەگىلمە قورىم جىرانى قۇلداپ سىرعىپ بارادى ەكەن. بەرىكبىي دا سولاي ۇمتىلدى، جىمىلا - سۇرىنە ۇشىرتتى. تۇيىقتىڭ استىنا تايىي بەرە شەشەسىن قۇپ جەتتى. شەشەسىنىڭ بەت - اۋزىن جاس جاۋىپ، ءوڭى بولەك بۇزىلىپ كەتكەن ەكەن. ەكى قولى ەربەڭ - ەربەڭ ەتىپ زارلاپ بارادى. تۇيىقتىڭ استىنداى شۇڭقىردا ۇمار - جۇمار ۇيلىعىپ جاتقان جۇكتى ەكى تۇيەنى كۆرگەندە بەرىكبىيىڭ بويىندا زارە قالغان جوق.

— اكە! — دەپ باقىرىپ وتىرا كەتتى. شەشەسى ءبىر جىمىلىپ، ءبىر تۇرىپ، قۇلاغان ەكى جۇكتى تۇيەنىڭ قاسىنا ءبىر - اق باردى. باردى دا:

— ويىي - اۋ، قۇداي - اۋ، كۈنىڭ ءساتى جوق دەسەم كۈنەپ ەدىڭ، ءولدىڭ عوي! — دەپ تۇيەلەردىڭ ەڭىس جاعىنداى جىراعا قاراي ۇمتىلدى. بەرىكبىي كەلگەندە شەشەسى قانعا

مالىنغان اكەسىنىڭ ۇلىگىن قۇشاقىاپ ەڭىرەپ وتىر ەدى. بەرىكبەي كەلىسىمەن شەشەسى تالىقسىپ كەتتى. ەدال سول شاقىا قايتەرىن بىلىمەي ەسى شەىپ ازان - قازان جىلاغانى ەلى ەسىندە. سول كۈنى مىناۋ سۇمدىقتى ەستىگەن ەل جىنالىپ، كۈشتى قونىسقا قوندىرىپ، اكەسىنىڭ سۈيەگى مەن جۈكتەرىن جەتكىزىپ بەرگەن. شەشەسى ۇنەمى توركىنىمەن كەلگەن دەپ ارداقتاپ جۇرەتىن قارا قازان دا سول جولى سىنىپ، سول جەردە قالغان ەدى. ەساتسىز كۈنى كۈشە «قاتىنى ولەدى نەمەسە قازان سىنادى» دەگەن ەسوزدى الدەبىرەۋدىڭ ۇزىنان ەستىگەننە ەسىنە الدى. ويلاپ وتىرسا، ويدان برگە قوزغاعاندا ەزى دە كۈننىڭ ساتىنە قاراماعان ەكەن. قۇلاعىنا شەشەسىنىڭ سوناۋ 40 جىلدىڭ الدىنداى قارىلغا ايعىلاپ جىلاغان ايانىشتى داۋىسى ەستىلگەندەي بولدى. «... قۇداي - ۋ، كۈننىڭ ەساتى جوق دەسەم كۈنەپ ەدىڭ...!» بەرىكبەي قۇنجىىپ وتىرا قالىپ قازاننىڭ سىنىق ەتۈبىن سۇق ساۋساعىمەن شۇقدى. ەسى قارا قازاندا كۈكتەم سايىن ەيىداي كۈجە شۇرقىلداپ قايناپ، شەشەسى جالپاق مىس وچاۋمەن جالىقپاي ساپىرىپ وتىراتىنى، اسىرەسە ەسۈرى ەتتىڭ كەڭسىرىكتى جارغان جا. عىمدى ەيسى تاناۋلارىن قارماپ وت جاعالاى وتىراتىن شاقىتارىن ەسىنە كەلتىردى.

بەرىكبەي نەگە ەكەنى بەلگىسىز مەڭىرەۋ ادام سىياقتى اينالا. سىنا جالتاقىاپ قاراپ تاى ەبراز وتىردى. قوڭىرقاي ۇڭى كۈكشىل تارتىپ، سول كۈزىنىڭ استى-ەبىر - ەكى رەت تارتىپ - تارتىپ قويدى. شتەي مۇنى دا تىم جاماندىققا جورىغان جوق. دەسەدە ەبىر بەتالىسىسىز شۇرىغان قالىڭ ادام شوعىرىنا ىلەسىپ بارىپ يەن دالادا قالىپ قويغان جان سىياقتى قاتتى قۇلازىپ تۇرغانىن سەزىندى.

بەرىكبەي قان - جىن ساسىعان كەرەگە جارتاستىڭ تۈبىندە

ەسى اۋىسقان ادامداي سول بەتى مەلشىپ كوپ وتىردى.

«سودان بەرى تۇپ - تۇرا 45 جىل بولپتى قوي» دەدى

وزىنە - ءوزى كۇبىرلەي سويلەپ. كوكىرەگىن جارغان مال كۇيىگى ونىڭ سول ءبىر زامانداي جۇرەگىنە سىزات سالعان وقىعالارعا ويىستىردى. سول جىلى شەشەسى ەكەۋى جىلاۋ - سىقتاۋمەن جازدى وتكىزىپ، ەلمەن بىرگە ويىعا تۇستى. بەرىك-بايىعا اكەسى قاپاننىڭ جوقتىعى العاشقى جىلى بىلىنە قويىعان جوق. تۇس - تۇعانى از بولسا دا قاپان تامىر - تانىسى كوپ، تىرلىگى كۇشتى ادام ەدى. ايتەۋىر ئاعاشسىمەن سۇيەكتەس ادامداردى ئاعاشى دەپ، قاين جۇرتىمەن سۇيەكتەس ادامداردى قاين اعا نەمەسە بالدىز دەپ، توڭىرەگىندەگى ەلنىڭ بارىمەن بىلىك - شاتىس بولپ شىعا كەلەدى دە بىرىنە ونشاقى جىلقى-سىن، بىرىنە بەس - التى تۇيەسىن، ەندى بىرەۋگە جىيرما شاقىتى بويداق ۇساعىن قوسىپ ءوزى ەنەلىك ۇساق مالىن ءبىر بالا باقتاشىعا قايرتىپ قويىپ جاتا بەرەتىن. «جاقسى اكەنىڭ ارۋاعى جامان ۇلدى قىرىق جىل سۇيرەيدى» دەگەندەي بىرەر جىلعا دەيىن، بۇرىنقى مال قوسىپ جۇرگەن اكەسىنىڭ دوس - جاراندارى سىر بىلىدىرگەن جوق، بۇرىنقىسىندا كۈمەكتەسىپ كەتە بەرگەن.

كۈزدىڭ كۈنى بولاتىن. ءبىر كۈنى تۇندە بەرىكبىي سارتىل-داغان داۋىستان شوشىپ وياندى. تىستان الدەكىمنىڭ:

— ويىاي! مىنا قاتىن كۈرەكپەن ۇرىپ كىسى ولتىرمە، — دەگەن ءبىر ەر ادامنىڭ قىرىلداق داۋىسى شىقتى.

بىلە - شالا دۇرسىلدەپ جۇرە جونەلگەن ات تۇياعىنىڭ ءدۇبىرى ەستىلدى. سىلدىر ەتكەن تەمىر كۈرەكتىڭ دىبىسىن ەستىگەندە بارىپ، شەشەسىنىڭ باعانادان ءۇيدىڭ شىكى بوساعاسىندا تۇرعا-نىن ءبىلدى.

— ادرا قالعىر، كىمدى باسىنادى ەكەن، — شەشەسى

كىچىنە سويلەپ ورنىنا كەلدى.

— شەشە، ول كىم؟ — دەدى ۇيىلى — وياۋ جاتقان بەرىكباي.

— قارعام، ول ۇرى، قورىقپاي ۇيىقتا، مەن قۇپ جىم-جەردەم. شەشەسى بەرىكبايدى سىتىق قۇشاعىنا قىسىپ، ماڭدا-يىنان يىسكەدى. شەشەسىنىڭ بىر تامشى كوز جاسى ماڭدايىنا تامىپ كەتتى. بەرىكبايدىڭ دا كوڭلى قوبالچىپ، ۇيىسى شايداي اشىلعان بولاتتىن. اسىرەسە الگى ۇرىنىڭ داۋىسىن ەستى-گەن سوڭ بىر نارسەدەن قورىققانداي، كوكىرەگىنە قاراداي الاڭداۋىشلىق كىرىپ العانداي بولدى.

— شەشە، جىلاپ جاتىرسىڭ با؟ — دەدى مۇسەۋرەڭكى داۋىسىپەن.

— جىلامايمىم قارعام، سەن تۇرعاندا نەگە جىلايمىن، — دەدى شەشەسى بەرىكبايدىڭ باسىنان سىپاپ جاتىپ. بىراق شەشەسىنىڭ تىنىسىنداى وزگەرىستەن جىلاپ جاتقاندىن بەرىكباي ابدەن بىلدى. ەندى سويلەسە ۇزى دە جىلاپ جىبەرەتتىن سىياقتى سەزىلدى. شەشەسىنەن قايتىپ ەشتەڭە سۇرامادى. تانا-ۋىن ونىڭ كوكىرەگىنە تىعىپ، جاڭبىردان بۇيىققان قوزىشا قۇشاعىنا كىرە تۇستى. انانىڭ جۇپار لەپتى، مەيىرلى كوكىرە-گىندەي دۇنيەدە ەشقانداي جاعىمدى نارسە جوق سىياقتى بىلىندى. دەسەدە شەشەسىنىڭ الگىندەگى كوز جاسى بەرىكبايدىڭ كوڭلىنى ەداۋىر جابىرقاتىپ تاستادى. شەشەسىنىڭ كۈرەكتى بوساعا قويا سالىپ كەلە جاتقان كەزدە مەڭىرەۋ تۇنىنىڭ سۈر-كەي كورىنىسى سىرلى، ارى قورقىنىشىنى سەزىلدى. اكەسى بار كەزدە بۇل ۇيدىڭ كۈندىزى دە، تۇنى دە توي — دۇمان سىياقتى ەدى. قاباعى تۇرىلىپ، الەنەگە رەنجىگەن پەندە بۇل ۇيدەن مۇلدە كەزىكپەيتتىن. ەندى بىر سات كىشكەنە بەرىكباي-دىڭ كوز الدىنا اكەسى ەلەستەدى. بەينەسى دال ۇز قالپى.

قاراكوك تورعنمەن تىستاعان تىماعى، جىڭشكەلەپ قويغان قىياق مۇرتى، قارا شىبارقىت شاپانى ۋېر - ۋېرى دە انىق كورىندى. بەرىكبەيەكەسىنىڭ الاقاننىڭ ۋېسى ەرەكشە جا. عىمدى سەزىلەتتىن. السىراق ۋېر جەرلەرگە كەتكەندە، ول كىسىنىڭ سارالا قامشىنىڭ سابىن يىسكەسە كەسى قاپاننىڭ الاقاننىڭ جاعىمدى ۋېسى مۇرىنى كەلۋشى ەدى، سونان سول سارىعى قانىپ، ساعىنىشى باسلىپ، جەلپىنىپ، جادىراپ قالا. تىن. ۋېتىتى كەيدە ۋېزى تۇرغىلاس بالالاردان ازداپ تايلاق جەپ، قاعاجۇ كورىپ قالغاندا دا ۋسى قامشىنىڭ بۇلدىرگىسى تاعىلغان قول ۋستايىتىن جەرىن يىسكەسە بولغانى سارايى اشلىپ سالا بەرەتتىن. كەيىن كەسى قايتىس بولغانان كەيىن دە سول سارالا قامشىنى تىنداي ارداقتاپ، تۈسەك باسنىداق قايىڭ اشاعا ۋېلىپ قوياتتىن. سول جىلدارى كەسىنىڭ كۈزى سىپەتتى سول سارالا قامشى اياق استىنان جوعالىپ كەتتى. قاراماعان جەرى جوق. كۈزىنە قامشى كۈرىنبەگەن سايىن كۈڭلىنىڭ ۋېر جەرى ورتايىپ، جۈرەگىن مۇڭلى سەزىم يەلەپ الدى. قامشى جوعالغان كۈنى كۈز جاسىن شەشەسەنە كۈرسەتپەي ۋېتۇنىڭ ورتاسىنا دەيىن جىلغانى ۋېلى ەسىندە.

سول قامشىنى تاۋىپ العاندا قانداق قۇندى دەسەڭشى! بەرىكبەيەكەسىنىڭ قامشىسىن ۋېلەرىنە ۋنەمى كەلىپ - كەتپ جۈرەتتىن ەكى كۈزى سىغىرايغان ايداباي دەيتىن جىگىتتەن كۈ. ماندانغان. تاڭەرتەڭ قوي جايىپ كەتكەن بەرىكبەيەكە، كۈن ەكىن. تىگە اۋناعان شاققا، قويىن ۋې تۈبەسى كۈرىنەتتىن جەرگە تاياتتى. ەندى عانا قولسنا تايلاق العان بالا بەرىكبەيەكە كۈزدىڭ ۇزاق سارى كۈنىنىڭ باتۋى دا ەداۋىر قىيىن ەدى. ۋېلەرىنىڭ قاسنىداق قاپاق شىدە تۇرغان ايدابايدىڭ كوك شولاق اتىن كورىپ، بەرىكبەيدىڭ قانى باسنا ۋېىراق شىقتى. قويىن قوراعا قاراي بەتتەتە سالىپ ۋېىنە قاراي جۈنەلدى. جول - جۈنەكەي

ايدابايدىڭ ەرنىنىڭ باستىقىسىدا قىستىرۋلى تۇرغان سارالا قام-
شىنى كورگەندە ۋوزنىڭ اتقا قاراي تۇرا جۇگرگەنن دە بىل-
مەي قالدى. شىدەرلەۋلى تۇرغان كوك اتنىڭ باسنى ۇستاپ
تۇرىپ باستىقىداي قامشىنى سۇرىپ الدى. ەش قاتەسى جوق
اكەسىنىڭ قامشىسى. جۇگرە باسىپ ۇپلەرنە كەلدى. شەشە-
سىنىڭ ەدال ەور جاعىندا، بۇرىنقى ۋوز اكەسىنىڭ ورنىندا
تەزەسىن شەشەسىنىڭ تەزەسىنە ەتسىتىرىپ، سارى شايدى
بالقىپ ەشىپ ايداباي وتىر. بەرىكباي كىرىسمەن ايداباي تورگە
قاراي سىرەپ:

— بەرىكباي، امانسىڭ با؟ — دەدى كۈلىمسەرەپ.
— امانسىڭ با دەۋىن ۇرىنىڭ، — بەرىكبایدىڭ داۋىسى
قاتتى شىقتى، قولىنداى سارالا قامشىمەن ايدابايدىڭ تاقىر
جونىنا تارتىپ - تارتىپ جىبەرىپ، قولىنداى قامشىنى بىيىك
كوتەردى، — مىنا قامشى كىمدىكى، بىلەسىڭ بە؟
ايداباي ەكى قولىمەن باسنى قورعاشتاپ، ورنىنان تۇرىپ
ەسىككە بەتالدى. بەرىكباي تاى ۇمتىلىپ ەدى، شەشەسى:
— قوي، بالام، ۇلكەن كىسىگە قول كوتەرمە، ۇيات
بولادى، — دەدى. شەشەسىنىڭ ەسوزى بەرىكبايغا ەداۋىر توقتاۋ
بولدى. ەسىكتەن شىعىپ بارا جاتىپ، ارتىنا رىجيا قاراعان
ايدابايغا بەرىكباي ەقتى كوزىمەن اتا قاراپ ەۋىسىز تۇرىپ قال-
دى. ول قولىنداى قامشىنى شەشەسىنىڭ توسەگىنىڭ باسىندا-
ى قاينىڭ اشاعا ەلىپ تىسقا شىعىپ ەدى، ايداباي كوكشولاعىن
سابالاپ ەشىدىڭ ارعى شەتىندە شاۋىپ بارادى ەكەن. قورىققان
جانداي قايتا - قايتا ارتىنا جالتاقتاپ قاراپ قوياى. ونىڭ اناۋ
ەمۇساپىر كەيپىنە بەرىكبایدىڭ كۈلكىسى كەلدى. اناۋ بىيىك قارا
شوقىنىڭ بەلىنەن اسىپ ەڭكەيىپ كەلە جاتقان قوينى قاراپ
قويىپ، ۇيىنە كىردى. شەشەسى قايتادان داستارقان جايىپ
جاتىر ەكەن. ەسىكتەن رەنجى كىرگەن بەرىكبايغا.

— بالام، رەنجىپ قايتەسەڭ، اكەڭنىڭ دوسىمىن دەپ
جۇرۇشى ەدى، پەندەشلىك بىستەپ ۇستاپ كەتكەن عوي، —
دەگەن. سول كۈننەن تارتىپ شەشەسى قايتىس بولعانشا جىرما
جىل بويى ايداباي مۇندا كەلمەگەن.

شەشەسى قايتىس بولعان كۈنى بەرىكبایدىڭ قان قىسمى
ورلەپ باسى قاتتى اۋىردى. تام ۇيدە قۇران وقۇعا كىرىسكەن
مولدالاردىڭ قاسىندا وتىرا المادى. كۈزدىڭ سالقىن كۈنى بول-
سادا دەنەسى قاراداي قىزدى. شەشەسىنىڭ سۈيەگى جاتقىزىلعان
كىىز ۇيگە شىققىسى كەلدى. ونىڭ ۇستىنە بەكەڭ قىستاۋى
شەتكەرىبەك بولعاندىقتان جىيلعان ادام دا شاعىنداۋ بولاتىن.
ەسك الدىنا شىققان بەرىكباي تومەنتىندە وزەن جاعالاپ كەلە
جاتقان كوك اتتى ادامعا كوزى ءتۈستى. كوزى ءتۈستى دە
سىلەيىپ قالدى. اكەسى قاپاننىڭ ءدال ءوزى. كوك ات، قارا-
كوك تورعىنمەن تىستاعان پۇشپاق تىماق، قارا شىبارقىت شا-
پان، «اپىر - اۋ، مىناۋ اكەم جارىقتىققا نەدەگەن ۇقسايدى»
دەدى وزىنە - ءوزى كۇبىرلەپ. ات ۇستاعالى سولاي بۇرىلدى.
بەرىكباي ارەڭ تانىدى، باياعى ايداباي ەكەن، ساقال - مۇرتى
بۇرىلداپ، بەت - اۋزىن اجىم تورلاپ، قارتايىپ كەتكەن ەكەن.
بەرىكباي قول بەرىپ امانداسىپ، تام ۇيگە باستادى.

— شەشەڭنىڭ توپىراعى تورقا بولسىن! جاقسى ادام ەدى،-
دەدى ايداباي پۇشپاق تىماعىن قولىنا الىپ.

— ايتىسن! ايتىسن! — دەدى بەرىكباي باسىن يزەپ.
مىناۋ شالدىڭ داۋىسى دا اكەسىنىڭ داۋىسىنا ۇقسايتىن سىياقتى
ءبىلىندى. سول شاق بەرىكبایدىڭ ويىنا الدەكىمنىڭ ايتقان
قالجىڭى ورالا كەتتى. ول:

— شەشەڭنەن ۇيلەنەسىز بە دەپ سۇراپ تۇرماساڭ قارىز
بولادى، — دەگەن. مىنا ءسوزدى ەستىگەندە بەرىكباي:
— ەلۋ جاستان اسقان ادامدى تالكەك ەتتىڭ، — دەپ جارىلا